

MÜMTAZ TURHAN'IN MİLLİYETÇİLİĞE VE MODERNLEŞMEYE BAKIŞI

PROF. DR. ABDURRAHMAN KORKMAZ*

Giriş

Sosyal bilimlerde bir ilim adamının toplumsal meselelere bakışı, yaşadığı dönemin yaygın anlayışını yansıttığı gibi aynı zamanda, değerlendirmenin yapıldığı dönemin sorunlarını da yansıtır. Toplumsal problemler kısa sürede ortaya çıkmadığı gibi kısa sürede de çözüme kavuşmaz. Bu özellik sebebiyle çoğu zaman tartışılan konular yıllar geçmiş olsa da hala tartışılıyor. Bu husus tartışılan konulara yönelik değerlendirmeler yapmış olan ilim adamlarının zamanın tanıklığında sorgulanmasına imkân verir.

Toplumların yaşamakta olduğu değişme süreçleri, değişmelerin kurumların ve insanların hayatında meydana getirdiği farklılaşmalar, sebepleri ve sonuçları itibariyle iyi tahlil edilmelidir. Turhan'ın eserlerini kaleme aldığı dönem, II. Dünya savaşı sonrası, Türkiye'nin çok partili parlamenter sistemin başladığı, soğuk savaş döneminin başladığı ve Türkiye'nin modernleşme sürecinde alternatiflerin yoğun olarak tartışıldığı bir dönemdir. Çözüm bekleyen meselelerin çokluğu ve önemi, tartışmaların da yoğunlaşmasına ve tarafların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Mümtaz Turhan'a göre hangi sürecin sonucu olursa olsun, bir milletin varlığını sürdürebilmesi, bağımsızlığını ve kimliğini devam ettirebilmesi için bir millî kültüre sahip olması şarttır. Batı milletlerinin teşekkülü, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve yaygınlaşan milliyetçilik fikrinin etkisiyle değil, 13. yüzyılda başlayıp 18. yüzyıla kadar devam eden değişme süreciyle olmuştur. Avrupa'daki ekonomik gelişmeyle milletleşme süreci birbirinden ayrı düşünülemez: "Avrupa'da içtimâî ve iktisadî bakımdan kalkınma, ilerleme ile millet olma, millî birlik ve millî kültür bütünlüğüne kavuşma cehdi arasında hiçbir fark yoktur"

Mümtaz Turhan bir meseleye yaklaşırken önce olgunun bilimsel izahını ortaya koyar, daha sonra bu izah çerçevesinde Türkiye'nin o husustaki problemlerini tanımlar. Batılılaşma, millet ve milliyetçilik, kültür değişmeleri, eğitim meselesi hep bu tarzda ele alınmıştır. Turhan'ın milliyetçilik anlayışının tahlilinde modernlik, modern toplum ve Batı hakkındaki düşünce ve tanımlamaları oldukça önemlidir. Bu kavramlara ilişkin değerlendirmelerine müracaat edilmeden onun milliyetçilik anlayışına ulaşamaz.

Milliet ve Milliyetçilik

Mümtaz Turhan'a göre hangi sürecin sonucu olursa olsun, bir milletin varlığını sürdürebilmesi, bağımsızlığını ve kimliğini devam ettirebilmesi için bir millî kültüre sahip olması şarttır. Batı milletlerinin teşekkülü, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve yaygınlaşan milliyetçilik fikrinin etkisiyle değil, 13. yüzyılda başlayıp 18. yüzyıla kadar devam eden değişme süreciyle olmuştur. Avrupa'daki ekonomik gelişmeyle milletleşme süreci birbirinden ayrı düşünülemez: "Avrupa'da içtimâî ve iktisadî bakımdan kalkınma, ilerleme ile millet olma, millî birlik ve millî kültür bütünlüğüne kavuşma cehdi arasında hiçbir fark yoktur" (Turhan 1980, s.411).

Milleti "...her şeyden evvel sosyolojik bir birlik, sosyal psikolojik bir vakıa" olarak tanımlayan Turhan (1980, s.406), bir cemiyetin bağımsız bir millet halinde ortaya çıkabilmesinin iki yolla mümkün olacağını söylemektedir. Ya belli bir sosyal grup çeşitli sahalardaki yoğun faaliyetleriyle evvelâ millî bir kültürün meydana gelmesini temin edip buna dayanarak bağımsız bir devlet kurmaya muvaffak oluyor, ya da önce bir millî devlet kurarak bunun çerçevesi içinde millî kültürü gerçekleştirmeye çalışıyor. Türkiye'nin milletleşme süreci daha çok bu ikinci tipe girmektedir. Yani önce bir devlet kurulur, devlet millet olma sürecini gerçekleştirmeye çalışır.

Turhan Atatürk'ün ilkelerini yorumlarken, merkeze "millet olma" ve "millî kültür"e kavuşmayı yerleştirmiştir. O'na göre medenî bir toplum olmakla, millet olmak arasında hiçbir fark yoktur. Ancak bu konuda yazılmış çoğu siyasî eserler, milliyetçiliğin siyasî bakımdan zararlı tezahürleri üzerinde durarak, millet olma sürecini ihmal etmişlerdir. Hâlbuki Türkiye'nin tarihî ve sosyal oluşunun seyri takip edildiği zaman Atatürk inkılâplarının gayesinin çağdaş medeniyet seviyesine kavuşmadan başka bir şey olmadığı anlaşılır.

Turhan'ın kültürü merkezî noktaya yerleştirmesi, onu sosyal dayanışmanın temeline yerleştirmesinde ve müşterek bir kültüre sahip olmadan bir toplumun olamayacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Burada kültürün Turhan tarafından tek taraflı bir belirleyici faktör olarak ele alındığını söylemek mümkün değildir. Çünkü O, az çok teşkilatlı bir toplum olmadan kültürün de olamayacağını belirtmektedir. Bu noktada milliyetçilik de, millet olma, millî bir kültür ve millî birliğe kavuşma iştiağından başka bir şey değildir. O'na göre Avrupa'da sosyal ve ekonomik kalkınma, ilerleme ile millet olma, millî birlik ve kültür bütünlüğüne kavuşma cehdi arasında hiçbir fark yoktur. Bu sebeple, Batının bu çok uzun süren sosyal, iktisadî ve kültürel gelişmesi ile onun seyrini gerektiği kadar kavramadıkça bu hususta Türkiye'nin isabetli kararlar alması neredeyse imkânsızdır. Zira Batılılar bu sürecin zirvesine ulaştıklarında, Türkiye, millî bir kültürün nüvesini dahi teşkil edememiştir. Dolayısıyla millî kültür, henüz zayıf, gevşek birer münferit unsur halindedir. Turhan burada zayıf bir kültür unsurundan, muhteva ve fikrî bakımdan geliştirilmemiş, işlenmemiş olması; gevşek bir kültür unsurundan da, bütün fertleri ve grupları aynı derecede alâkadar etmemesi ve birbirine bağlayamamasını kastetmektedir. Zaten din, dil edebiyat, tarih şuuru, örf ve âdetler, gelenekler ve sair kültür

Turhan Atatürk'ün ilkelerini yorumlarken, merkeze "millet olma" ve "millî kültür"e kavuşmayı yerleştirmiştir. O'na göre medenî bir toplum olmakla, millet olmak arasında hiçbir fark yoktur. Ancak bu konuda yazılmış çoğu siyasî eserler, milliyetçiliğin siyasî bakımdan zararlı tezahürleri üzerinde durarak, millet olma sürecini ihmal etmişlerdir. Hâlbuki Türkiye'nin tarihî ve sosyal oluşunun seyri takip edildiği zaman Atatürk inkılâplarının gayesinin çağdaş medeniyet seviyesine kavuşmadan başka bir şey olmadığı anlaşılır.

Zira Atatürk, milliyetçiliğin modern bir millet olma ve millî kültüre kavuşma hususundaki önemli rolünü sezmiş, onu umdelerinin başına koymuştur. Onun ne kadar derin, köklü ve samimi bir milliyetçi olduğu bütün nutuklarında, ifade ve beyanlarında, davranışlarında, yakın mesai arkadaşlarının hatıralarında bariz bir şekilde görünmektedir. Bu sebeple Atatürk ilkelerinden, milliyetçilik çıkarılacak olursa bu sistem, orta direği alınmış bir çadır gibi çöker.

unsurları birleşip bir terkip halinde millî kültürü meydana getiremediği müddetçe onun birleştirici rolünü bu unsurlardan birisi veya birkaçı üzerine alır. Bu unsurlardan hangisinin veya hangilerinin millî kültürün rolünü tek başına veya kısmî bir terkip halinde temsil edeceği cemiyetten cemiyete, devirden devire, o toplumun sosyal yapısına, yaşadığı coğrafyaya, tarihî tecrübesine göre değişir. Bu kültür unsurlarından hangilerinin diğerlerine göre daha önemli, daha kuvvetli olduğuna dair genel bir hüküm verilemez. Bir toplumda varlığıyla yokluğu hissedilemeyecek olan bir kültür unsurunun diğer bir toplumda önemli ve birleştirici bir rol oynaması mümkündür (Turhan 1980, s.412). Bu bakımdan Türkiye'nin ana ve hayatî davası millet olma ve millî kültüre kavuşmaktır.

Turhan Batı dünyasında yaşanan süreci Türkiye açısından değerlendirirken geçmişte büyük devletler kurmuş ve uzun süre yaşatmayı başarmış olan Türklerin millî bir kültür oluşturmadaki başarısızlığından rahatsızdır (Turhan 1980, s.411). Türkiye Cumhuriyetini millî bir devlet olarak nitelemekte fakat millî kültürün oluşturulmadığını da tespit etmektedir. Turhan'a göre, yüzyıllardan beri kendi gerçeklerimizle ve ihtiyaçlarımızla temasımızı kaybetmiş olduğumuz için, artık hangi çarenin doğru hangi tedbirin zorunlu olduğunu göremiyoruz. Uzun vadeli, bilgi ve uzmanlığa dayanan, külfetli, sorumluluk isteyen gösterişsiz önlemler zorunlu ve çekici gelmiyor.

Fedakârlık isteyen, sessiz ve sürekli çalışma gerektiren, sonucu derhal sayılar ve grafiklerle gösterilemeyen bir tedbir vakit kaybettirir diye reddedilebiliyor. Buna karşılık gaflet ve yanılğı eseri olan, safsataya ve laf kalabalığına elverişli, herkesçe kolaylıkla benimsenebilen göz alıcı tedbirler biricik ve kaçınılmaz çare olarak gösterilmektedir.

Turhan, millet olma ve millî bir kültüre kavuşmak bakımından milliyetçilik ve Atatürk'ü değerlendirirken, milliyetçiliği, modern bir millet olma ve millî bir kültüre kavuşmanın esas şartlarından ve

temel unsurlarından biri olarak ele alır. Ona göre Atatürk'ün de büyük dehası buradadır. Zira Atatürk, milliyetçiliğin modern bir millet olma ve millî kültüre kavuşma hususundaki önemli rolünü sezmiş, onu umdelerinin başına koymuştur. Onun ne kadar derin, köklü ve samimi bir milliyetçi olduğu bütün nutuklarında, ifade ve beyanlarında, davranışlarında, yakın mesai arkadaşlarının hatıralarında bariz bir şekilde görünmektedir. Bu sebeple Atatürk ilkelerinden, milliyetçilik çıkarılacak olursa bu sistem, orta direği alınmış bir çadır gibi çöker. (Turhan 1980, s.416). Burada mesele, dünyada hiçbir halk kültürünün erişemeyeceği bir seviyeye yükselmiş, maddî ve manevî kıymetleri bakımından çok renkli, incelmış ve işlenmiş bir halde olan Türk halk kültürünün şimdiye kadar tanınmamış veya tanıtılmamış olmasıdır. Bu durum Türk millî kültürü gibi aydınının da felâketini teşkil etmiştir. Bu ise Türk aydınının cehalet ve aczinden ileri gelmektedir. Bu bakımdan hakir görülmesi gereken bir zümre varsa bunun halk olmadığı muhakkaktır. Mesele yarım aydınlardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla memlekette yarım aydınlık halk arasındaki ayrılıktan başka hakiki bir sınıf ayrılığı mevcut değildir. İşte Atatürk, bu noktayı kendisine has dehasıyla açık bir şekilde görmüş ve bunu defalarca ifade ederek, söz konusu zararlı ve sunî ayrılığı bertaraf etmek için halkçılığı kabul etmiştir.

Osmanlı imparatorluğu, Avrupa'da modern çağı başlatan yeni bilim zihniyetini ve bilim metodunu, bunların sosyal ve ekonomik hayata etkilerini kavrayamadığı ve zamanında bu gelişme yoluna giremediği için batmıştır. Bu sebeple, Türk milleti bir millet olarak kendini yeniden inşa etmek zorundadır. Toplum kurumlarını bugünün ihtiyaçlarına göre ayarlamak zorundadır. Türk milleti, temelleri sarsılan, kendini geliştirme ve mükemmel eserler verme yolları tıkanan, istilacı kültürler karşısında bocalayan millî kültürünü yeniden kurmak zorundadır.

Profesör Turhan'ın, Türk toplumunun sorunlarının çözümünde doğru tespit yapılamadığı endişesi vardır. Turhan değerlendirmelerinde, yanlış tespitin sorumluluğunu aydınlara yüklemektedir. İlim adamına göre, ilerici geçinenler, harfleri yazıyı, milletin alışkanlıklarını, hançere yapısına uygun ve munis olduğu dili ve bir takım millî değerleri değiştirmekle bir anda her şeyi halledeceğiz ve bir çırpıda batılı olacağız sanıyorlar! Hâlbuki bu zavallılar bilmiyorlar ki, bir kültür hiçbir zaman bir başka kültürü taklit etmekle değişmez. Bu bakımdan neyi, niçin, nasıl yapacağını bilmeyen bir takım münevver geçinen insanlar, milletin refahı için pek çok hizmetler ve asıl meseleler dururken, her gün bir yeni hezeyanla ortaya çıkıyorlar. Dolayısıyla, batılılaşacaksa önce onu iyi tanınmamız gerekir. Kaldı ki, Batı bizim taklitçilerin anladığı gibi coğrafi bir çevre olmadığı gibi, Batılı da belli bir çevrede, mesela Avrupa'da, Amerika'da şurada veya burada yaşayan insan demek değildir. Hatta tam aksine, o bir zihniyet, bir anlayış, bir ilmî seviye, bir millî şuur, kısaca bir metot meselesidir. İşte bu temel unsurlardan her hangi birisi ihmal edildiği müddetçe, batılılaşma yolunda girişilen hamlelerden hiçbir fayda

Turhan (1980), millî kültür eksikliğini telafi eden din bağına dikkat çekerek inkılâpçılık adına din bağının ortadan kaldırılmaya çalışılmasının millî birliğe zarar verdiğine işaret etmektedir (s.135–136). Turhan (1980) inkılâpçılığı dine karşı olmak şeklinde yorumlayan çevrelerin Atatürkçülüğü istismar ederek millî birliği bozan yobazlar olarak nitelendirmektedir (s.136). Turhan'ın bakış açısına göre Türkiye'nin temel meselesi millet olmak ve millî kültüre kavuşmaktır.

oluşmayacak, yapılan şatafatlı planların maketleri insan unsurunu bünyesine alıp yoğurmadıkça, alınacak her yeni sonuç mevcut durumdan daha kötü, çok daha verimsiz, hatta çok daha zararlı olacaktır.

Turhan (1980), millî kültür eksikliğini telafi eden din bağına dikkat çekerek inkılâpçılık adına din bağının ortadan kaldırılmaya çalışılmasının millî birliğe zarar verdiğine işaret etmektedir (s.135–136). Turhan (1980) inkılâpçılığı dine karşı olmak şeklinde yorumlayan çevrelerin Atatürkçülüğü istismar ederek millî birliği bozan yobazlar olarak nitelendirmektedir (s.136). Turhan'ın bakış açısına göre Türkiye'nin temel meselesi millet olmak ve millî kültüre kavuşmaktır. İktisadî kalkınma bu ana davanın bir parçasından başka bir şey değildir. Batı'nın gıpta ile bakılan bütün kültür ve medeniyet eserleri millet formundaki modern toplumların ürünüdür. Turhan'a göre (1980) "Milliyetçilik bu hayati ana davanın gerçekleşmesinde ve hedefe erişilmesinde bir vasıta"dır" (s.416). Turhan Türkiye'nin millet olabilmesi için "hakiki Batıcılığa" ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Milliyetçilik ve Batılılaşmanın aynı sürecin içinde ifade edilmesi çelişki gibi görünse de Turhan Türkiye'nin Batılılaşarak güçlü ve bağımsız olabileceğine inanmaktadır.

Batı, Batılılaşma ve Modernite

Turhan'a göre (1980) ilim adamları, batı medeniyetinin rasyonel münasebetlerin bir terkibi, bir nizamı ve ifadesi olduğuna kanaat getirmiş bulunmaktadır. Batı medeniyetinin temel özelliklerini vurgulayan Turhan, asıl medeniliğin bu prensipler bağlılık olduğunu, bu unsurların Batı medeniyetini diğer medeniyetlerden ayırdığını ve ona asıl hüviyetini verdiğini ileri sürmektedir (s.47). Garp medeniyetinin ilme, ilim zihniyetine

ve bunların meydana getirdiği teknik hak ve hürriyet prensiplerine dayanan müesseselerden oluşan bir nizam olduğunu vurgulayan Turhan (1980) batı ile

aramızdaki farkın bir zihniyet, bir tutum, bir görüş ve düşünüş farkı olduğunu göremeyişimizden yakınmaktadır (s.52, 95).

Türkiye'nin Batılılaşma sürecinin Tanzimat'a kadar ordunun ıslahını esas aldığı, Tanzimat'tan sonra ise Batılılaşma hareketinin hedefini değiştirdiğini, devletin sosyal yapısının, kurumlarının Avrupa devletlerinin yapısına benzetilmeye çalışıldığını, 1908 inkılâpçıların Batıyı öncakilere göre daha iyi anladığını, Batı ile aramızdaki farkın sadece askeri alandaki farklılıktan ibaret olmayıp esas farkın ilimden, ilmi tatbikattan ve ilmi zihniyetten kaynaklanan bir düşünce farklılığı olduğunu anladıklarını ama bilim ve tekniği Avrupa'ya has bir imtiyaz gibi, edinilmesi güç ve hatta imkânsız gördüklerini ileri sürmekte ve bu durumu şöyle tasvir etmektedir:

“ Avrupa'ya bir an evvel benzeme temayülü her şeye hâkim oluyordu. Onun için asrileşmede en cezri yolu seçen garpçıların programında ilme hususi bir yer verilmemiş; buna mukabil derhal göze çarpan şekil ve kıyafet, yaşayış tarzı, içtimai teşkilatın taklidi ve buna benzer unsurlar veya farklar üzerinde durulmuştur” (Turhan 1969, s.298).

Turhan, cumhuriyet döneminde yapılan batılılaşma teşebbüslerini de tahlil etmektedir:

“Garp medeniyetine mensup bir cemiyetin içtimai münasebetlerini ve teşkilatını; davranış ve yaşayış tarzlarını iktibas etmekle bunlara bağlı diğer kısımların kendiliğinden birlikte geleceğini ve bilhassa alıcı kültürün dünya görüşünde, zihniyet ve atitudünde esaslı bir değişikliğin vuku bulacağını beklemenin doğru olmadığını,..... bir medeniyeti sadece görünüşüyle, şeklen taklit etmek, ona ait birçok teknik ve sair unsurları alıp kullanmak için büyük bit cehit ve bilgiye ihtiyaç olmadığını,..yalnız sadece bununla da o medeniyete intisap edilemeyeceğini” (Turhan 1969, s.361-362) bilmek gerekmektedir.

Bu tarz kültür değişmelerinin genelde istenilmeyen sonuçlara yol açtığını, çünkü alınan yabancı kültür unsurlarının hazmedilemediğini bununda buhrana sebep olduğunu ifade eden Turhan'a göre, “...bir cemiyetin bu duruma düşmemesi için iktibas edeceği yabancı unsurları sıkı bir kontrolden geçirmesi ve ilkin Batı medeniyetinin esasını teşkil eden asli unsurları alıp benimsemesi.....” (Turhan,1969, s.362) gerekir.

“Şu halde biz, Garplılaşmadan, bir millet veya cemiyetin kendi örf ve âdetleri, ananeleri içinde ziraî, iktisadî, sınaî, siyasî, maarif, sanat ve sair içtimaî faaliyet sahaları ihtiva eden umumî bir kültür inkişafını kastediyoruz ki bu da, Garptan her şeyden evvel ilim ve teknikle ilmî zihniyeti almakla tahakkuk edebilecektir. Onun için bunun adına ister Garplılaşma, ister muasırlaşma veya modernleşme, ister ilerleme densin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Zira bütün mesele garp medeniyetini bütünüyle almak mümkün olmadığına göre iktibas edilecek aslî, hakiki kıymetlerin tayininden ve bunları bir an evvel alıp benimsemekten ibaret kalıyor ki bizim de burada belirtmek istediğimiz budur”

Batılılaşmadan “Biz hakiki garplılaşmadan yukarıda birçok defalar işaret edildiği gibi, garp medeniyetinin aslî, esas kıymetlerinin benimsenip alınmasını ve bu sahalarda milletlerarası seviyeye erişip onlar gibi yaratıcı olmayı” (Turhan,1980, s.24) kastettiğini söyleyen Turhan, aynı eserin başka yerlerinde konuyu daha derinlemesine izah etmektedir:

“Şu halde biz, Garplılaşmadan, bir millet veya cemiyetin kendi örf ve âdetleri, ananeleri içinde ziraî, iktisadî, sınaî, siyasî, maarif, sanat ve sair içtimaî faaliyet sahaları ihtiva eden umumî bir kültür inkişafını kastediyoruz ki bu da, Garptan her şeyden evvel ilim ve teknikle ilmî zihniyeti almakla tahakkuk edebilecektir. Onun için bunun adına ister Garplılaşma, ister muasırlaşma veya modernleşme, ister ilerleme densin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Zira bütün mesele garp medeniyetini bütünüyle almak mümkün olmadığına göre iktibas edilecek aslî, hakiki kıymetlerin tayininden ve bunları bir an evvel alıp benimsemekten ibaret kalıyor ki bizim de burada belirtmek istediğimiz budur” (Turhan 1980, s.67-68).

Anlaşılabacağı gibi Turhan batılılaşma ile modernleşmeyi aynı anlamda kullanmaktadır. Bu çerçevede cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen modernleşme hamlelerini başarısız bulmakta, bunu sebeplerini izah ederken, “...garp medeniyetini iyi anlayamadığımız ve onun hakiki kıymetlerini, esas unsurlarını alıp kendimize mal edeceğimiz yerde, onun yerine talî, ehemmiyetsiz unsurlarla iktifa ettiğimiz için garplılaşamadık” (Turhan,1980, s.68) demektedir.

Batılılaşamayışımızın asıl sebebinin insan unsurunun dışında bir çağdaşlaşmanın mümkün olacağını sanmamıza bağlayan Turhan’a göre:

“..hakikatte biz, insanımızın umumî meslekî, teknik bilgisini artırmadan, ona yeni maharetleri kazandırmadan, istidatlarını inkişaf ettirmeden ve dünya görüşünü, zihniyetini ilmi esaslara göre değiştirmeden, yani ona ilim zihniyetini aşlamadan sadece fabrikalar, geniş caddeler açmak, Batılı kanunlar, nizamlar vazetmek suretiyle garplılaşaçağımızı zannettik” (Turhan 1980, s.68).

Turhan, düşünüş ve yaşayış tarzını değiştirmeden ne kalkınmanın, ne sanayileşmenin, ne de modernleşmenin mümkün olacağını ifade etmektedir:

“bir cemiyetin içtimaî bünyesini garp medeniyeti istikametinde en esaslı bir şekilde ancak ilmî bilgi değiştirebilmektedir. Onun için içtimaî bünyeyi değiştirmek maksadıyla girişilen her sair ıslahat teşebbüsleri – kanunlar çıkarmak ve sair içtimaî değişiklikler-, eğer memlekette ilmin hâkimiyetini tesis maksadıyla yapılmamış veya bunda muvaffak olunmamışsa, ne kadar ciddi ne kadar titizlikle icra edilmiş olursa olsun, garplılaşma bakımından istenilen gayeyi tahakkuk ettiremeyeceklerdir. Nitekim son inkılâbımızın beklenen neticeyi vermemesi de sırf bu yüzdendir” (Turhan 1980, s.73).

Turhan, değerlendirmelerinde Batı medeniyetini bir bütün olarak ele almakla birlikte tümünden batılılaşmaya, yani Batı kültürünün alınmasına karşıdır. Turhan’a göre çağdaşlaşmak için, bugünün medenî ülkelerinin yaşadığı tarihî tecrübeyi yaşamak gerekmektedir. Bunun bilinmemesi batı medeniyetinin esas unsurlarının, ana kıymetlerinin neler olduğunun iyi anlaşılabilmesiyle alakalıdır. Turhan, Rusya ve Japonya’yı Batılı olmadan batılılaşan ülkeler olarak göstermektedir ve bizimde bunu başarabileceğimizi vurgulamaktadır.

“..hakikatte biz, insanımızın umumî meslekî, teknik bilgisini artırmadan, ona yeni maharetleri kazandırmadan, istidatlarını inkişaf ettirmeden ve dünya görüşünü, zihniyetini ilmi esaslara göre değiştirmeden, yani ona ilim zihniyetini aşlamadan sadece fabrikalar, geniş caddeler açmak, Batılı kanunlar, nizamlar vazetmek suretiyle garplılaşaçağımızı zannettik”

“..insan ruhunu bir yazboz tahtası zanneden bu telâkkinin en çok yanıldığı nokta hiç şüphesiz eskiyi, eski kıymet sistemle-rini ve nizamları kökünden yıkar-ken bu arada inanma kabiliyet ve iradesini temelinden sarstığının zedelediğinin farkına varmamasıdır. Çünkü cemiyetin asırlardan beri inandığı, uğrunda hayatını feda ettiği kıymetlerin sahteliği, fenalığı telkin edilirken ister istemez yeniler hakkında şüphe uyandırılacak, böylece kıymetler şuuru zedelenmiş olacaktır. Bundan başka, hiçbir şeyin yoktan meydana getirilemeyeceği prensibine göre eskiye müracaat etmeden yeni bir nizam kurulamayacağı hakikati de unutulmaktadır; zira her ‘yeni’ aslında şekil ve muhteva değiştirmiş bir ‘eski’ den başka bir şey değildir”

Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki Turhan, batıdan sadece ilmin ve ilim zihniyetinin alınması gerektiğine inanmaktadır. Türk halkının hiçbir zaman hakiki medeniyet hamlelerine karşı çıkmadığını, yalnızca örf ve adetlerine lüzumsuz yere müdahale edildiği zaman mukavemet gösterdiğini, bunun da kültürün bütünlüğü ve istiklâli bakımından çok sıhhatli bir tepki (Turhan1980, s.21) olduğunu söylemektedir.

Mümtaz Turhan **Kültür Değişmeleri** adlı eserinde kültürün, mensup olduğu sosyoloji geleneğinin icabınca **maddî** ve **manevî** unsurları olduğunu, kültür değişmelerinde bu unsurların değişme hızının ve dolayısıyla değişmeye karşı mukavemetinin farklı olduğunu belirterek değişme süreçlerinde kültürün unsurları arasındaki ahenge dikkat çekmektedir: “...bir cemiyeti inhilâle sürükleyen sebep... bir cemiyetin garp medeniyetinin tazyikiyle kültürünü değiştirdiği esnada bunun maddi kısmıyla manevî kısmı arasındaki münasebeti ve bu arada ruhî muvazenesini kaybetmiş olmasıdır” (Turhan1969, s.385).

Çağdaşlaşma yolunda bilimsel usullere dayanmayan yenilikçi tavrın yol açacağı sorunlara dikkat çeken Turhan’a (1980) göre,

“..insan ruhunu bir yazboz tahtası zanneden bu telâkkinin en çok yanıldığı nokta hiç şüphesiz eskiyi, eski kıymet sistemlerini ve nizamları kökünden yıkarken bu arada inanma kabiliyet ve iradesini temelinden sarstığının zedelediğinin farkına varmamasıdır. Çünkü cemiyetin asırlardan beri inandığı, uğrunda hayatını feda ettiği kıymetlerin sahteliği, fenalığı telkin edilirken ister istemez yeniler hakkında şüphe uyandırılacak, böylece kıymetler şuuru zedelenmiş olacaktır. Bundan başka, hiçbir şeyin yoktan meydana getirilemeyeceği

prensibine göre eskiye müracaat etmeden yeni bir nizam kurulamayacağı hakikati de unutulmaktadır; zira her 'yeni' aslında şekil ve muhteva değiştirmiş bir 'eski' den başka bir şey değildir" (s.254).

Turhan, Türkiye'deki Batılılaşma hareketlerini ve batılılaşma yaklaşımlarını eleştirerek, hiçbirinin gerçek Batılılaşmayı gerçekleştirmediği gibi bunu amaçlamadığını da iddia etmektedir. Tanzimat'tan beri devam eden batılılaşma ve kültür değişmesi politikalarının başarısızlığının sebebi Batı'yı Batı yapan asli unsurların teşhis edilememesi, sebep sonuç ilişkilerinin yanlış kurularak, sebeplerin anlaşılardan sonuçların taklit edilmesidir. Hâlbuki Batı medeniyetinin dayandığı üç ana esas vardır: 1. Bugünkü modern ilim; 2. Ona bağlı olan ilim zihniyeti; 3. Yine ilimin bir uygulaması olan teknikle bir hürriyet ve kanun rejimi olan demokrasidir (Turhan1980, s.457).

Turhan modernleşmenin nasıl tesis edilmesi gerektiği hususunda izlenmesi gereken usul hakkındaki fikirlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Evvla bugünkü medeniyet şartlarına uygun, kendi öz ve hakiki kıymetlerimizin yardımıyla yeni bir nizam, yeni bir kıymet ölçüsü ve kıymetler sistemiyle bize has bir kültür ve medeniyet meydana getirmek; sonra bunu yeni ve eski nesillere benimsetmeye, mal etmeye çalışmak”

“Evvla bugünkü medeniyet şartlarına uygun, kendi öz ve hakiki kıymetlerimizin yardımıyla yeni bir nizam, yeni bir kıymet ölçüsü ve kıymetler sistemiyle bize has bir kültür ve medeniyet meydana getirmek; sonra bunu yeni ve eski nesillere benimsetmeye, mal etmeye çalışmak” (Turhan1980, s.257).

Turhan'a göre bu hususları dikkate almadan modernleşmek mümkün değildir. Türkiye'nin modernleşme çabalarının başarılı sonuçlar vermemesi de belirtilen hususlara riayet edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Bilindiği gibi son inkılâplarımız esasta Batı medeniyetinin hayat tarzını kendisine hedef edinmiştir. Ancak bu hayat tarzı belli bir tarihî oluşum içinde gelişen kurumların, belli bir iktisat düzeninin, üretim ve tüketim araçlarının, belli

bir değerler sisteminin ve zihniyetin, belli bir tutumun ve dünya görüşünün ürünü olarak meydana gelmiştir. Öyleyse onu bu dayanaklarından ayırarak benimsemek mümkün değildir. Mesela, dayandığı kurumlar geliştirilip kuvvetlendirilmeden, zihniyeti benimsenmeden, prensiplerine sadık kalınmadan gerçek demokrasi kurulamaz. Ekonomik imkânlar ve ülkenin gelir kaynakları hesaba katılmadan soyut bir biçimde belli bir hayat düzeyi benimsenemez. Tatmin edilme çare ve vasıtaları hazırlanmadan yeni ihtiyaçlar uyandırılmaya kalkılırsa toplumun düzeni tehlikeye girer, ahlâk kuralları ve değerler sistemi alt üst olur. Böyle bir durumu izleyen safhalarda ortaya çıkacak sayısız iktisadî ve sosyal meselelerin çözümlenmesinde rehberlik edecek bilim adamlarına ve uzmanlara, bunları yetiştirecek gerçek bilim kurumlarına ihtiyaç vardır.

Bu sebeplerle bütün bu kurumları kurmadan ve mensuplarını yetiştirmeden yeni modern bir hayat tarzı meydana getirilemez. Aksine hareket edildiği takdirde elde edilecek sonuç, bazı tavır ve hareketlerle kılık kıyafetin ya da fikirlerin taklidinden ibaret olacaktır. Böylece değişen, bazen parlak dış görünüşün arkasında, asıl değişmesi gereken şeyler eskisi gibi devam edip gidecektir. Üstelik bu yüzeysel değişimler, toplumun bütün üyelerince benimsenmediği için anlamsız bir gerginliğin ve zıtlaşmanın doğmasına yol açacaktır.

Bir toplumun sosyal yapısını batı medeniyeti doğrultusunda değiştirebilecek ana faktör bilimsel bilgidir. Onun için sosyal yapıyı değiştirmek amacıyla yapılan, kanunlar çıkarmak türünden girişimler, eğer ülkede bilimin hâkimiyetini kurmak amacıyla yapılmamışsa, ne kadar ciddi ve özenle yapılırsa yapılsın Batılılaşma açısından beklenen neticeyi doğurmayacaktır. Son inkılâbımızın beklenen neticeyi vermemesinin sebebi de budur. İnkılâplarımız "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" cümlesinde belirtildiği üzere, ülkede ilim zihniyetini oluşturarak taassubu yıkmak, keyfi hareketlere engel olmak için yapılmışsa da ikinci, üçüncü derecedeki taraftarlarınca iyi anlaşılammış, vasıta amaç haline gelerek doktrin haline getirilmek istenmiş, böylece yeni ve başka bir taassup zihniyetine yol açmıştır.

Turhan bu tespitleri yaptıktan sonra çıkış yolunu izah etmeye çalışır. İlim adamı'na göre, öncelikle bugünkü medeniyet şartlarına uygun, kendi öz ve hakiki kıymetlerimizin yardımıyla yeni bir düzen, yeni bir kıymet ölçüsü ve kıymetler sistemiyle bize has bir kültür ve medeniyet meydana getirmek, sonra bunu yeni ve eski nesillere benimsetmeye, mal etmeye çalışmak gerekir. Bütün dava, taklitçi bir aşamada kalmadan, sosyal çözülmeye uğramadan yaratıcı bir sentezle kendimize özgü orijinal bir kültür meydana getirmektir. Bu da ancak bu sentezde kullanmak üzere batı'dan alacağımız unsurlarla kendimizden katacağımız değerlerin tam, doğru ve kesin bir biçimde belirlenmesiyle mümkündür.

Turhan'a göre modernleşme ve millet olma süreci birlikte yaşanır. Turhan bu olgunun anlaşılmadığı ve bilinmediği için milliyetçiliğe karşı olumsuz ve düşmanca tavırlar takınıldığını, millet olma sürecinin ihmal edildiğini ileri sürmektedir.

Cumhuriyet inkılâpları millet olma -milletleşme-hedefine yönelik politikalarlardır. Mümtaz Turhan'ın değerlendirmelerine göre Türk Milleti dünyanın medeni milletlerinden farklı olmamakla birlikte aynı şeyi Türk aydınları için söyleyemeyiz. Turhan'a göre Türk toplumunun sorunlarının çözümünde doğru tespit yapılamamıştır ve yanlış tespitin sorumlusu aydınlardır.

Turhan'ın bakış açısına uygun bir son kelim edilecek olursa şu hususlar belirtilmelidir; Kendini yaşadığı topluma adayan insanların bulunduğu disiplinli, düzenli, ne istediğini ve nereye gideceğini bilen, amaçları olan bir millî yapı içinde aydınların sorumluluklarını yerine getirmesi halinde, ecdat yadigârı olan, geçmişte büyük medeniyetler ve Yunus emre gibi büyük şahsiyetleri yetiştiren kültürel mirası koruyabilir ve geliştirilebiliriz. Modernleşirken geleneklerimizi, bizi biz yapan değerlerimizi zedelemeyen kendi kültürümüzü geliştirmeliyiz.

Kendini yaşadığı topluma adayan insanların bulunduğu disiplinli, düzenli, ne istediğini ve nereye gideceğini bilen, amaçları olan bir millî yapı içinde aydınların sorumluluklarını yerine getirmesi halinde, ecdat yadigârı olan, geçmişte büyük medeniyetler ve Yunus emre gibi büyük şahsiyetleri yetiştiren kültürel mirası koruyabilir ve geliştirilebiliriz. Modernleşirken geleneklerimizi, bizi biz yapan değerlerimizi zedelemeyen kendi kültürümüzü geliştirmeliyiz.

Kaynaklar

TURHAN, M. (1980), *Garplılaşmanın Neresindeyiz*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.

TURHAN, M. (1969), *Kültür değişmeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.